

Profesör Doktor

Erol Göka

Aşk Her Şeyi Affederse

Psikolojî Dizisi

İÇİNDEKİLER

Önsöz / 9

Birinci Bölüm

Teknomedyatik Dünyanın Ruhu ve Rublarımız / 15

Ahh Şu Yaşadığımız İlginç Zamanlar!!! / 17

Teknomedyatik Dünya Aileye Karşı / 27

“Aile” diye toplumsal bir gerçeklik var mıdır? / 27

“Aile”nin hangi özsel niteliklerinden bahsedebiliriz? / 35

“Aile karşıtlığı” ne demektir, “aile karşıtları” kimlerdir? / 39

Aile karşıtı siyasal-ideolojiler / 40

Teknomedyatik dünyanın aile karşıtı ideolojisi / 44

Post-modern gündelik yaşam, aile karşıtlığının kaynağıdır / 46

Teknomedyatik dünya aile bağlarını çözüyor / 50

Aile karşıtlığı heyelanı Batı'dan üzerimize doğru geliyor / 58

Felsefesiz Dünyanın Bekçisi: Medya / 61

Modernliğin teknik ve medyatik varoluşu suniliğe
dayalıdır / 61

Her kültürün bir medyası vardır / 62

Felsefesiz bir dünyada hükümler kalıcı değildir / 64

Bütün tartışmaların biricik galibi: Medya / 66

Yeni kültürü nostalji değil eleştiri getirebilir / 68

Teknomedyatik Dünyada “Güc”ün Yeni Temerküz Alanı:
Bilgi / 71

Bilgi kullanımı bir yaşama kültürü gerektirir / 74

Modernliği otomobil, post-modernliği
bilgisayar simgeler / 78

Çaresiz, boşvermecî bilinç / 79

Komplo(cu)nuz Paranoyak mı? / 83

Zihin Denetlenemez, Denetlenirse Zihin Olmaz / 85

Zihnimiz dalgaları / 94

Bilgi güçtür / 100

Teknomedyatik Dünyada, Bilhassa Salgın Zamanlarında
İnsan İnsanın Kurdudur / 103

İkinci Bölüm

Teknomedyatik Dünyada Kalplerimiz / 109

AIDS ve 3G Günlerinde Aşk ve İlişkiler / 111

Tek bir köşe yazısı bile yeter ahvalimize / 112

1960’larda nasıldık? / 118

Şimdilerde iç dünyamızda ve aramızda neler oluyor? / 126

Bir modernlik savunusu / 138

Önce ahlak ve maneviyat! / 141

Beden ruhun evidir / 143

Ya bizim kültürümüz? / 147

Üçüncü Bölüm

Teknomedyatik Dünyada Bile Ahlak Devrimcidir / 151

Teknomedyatik Dünya Ahlaki Krize Neden Oluyor / 153

Niye elma ağacı gibi olamıyoruz? / 153

Ahlaki bilincin hadım edilmesi / 155

Ahlakın “evrimci etik” adı altında ilgası / 162

Evrimci etiğin bilimi etkilemesi ve öjeni (eugenics) / 168

Evrimci etiğin siyasi sızması: Fukuyama / 171

Evrimci etik, biz sana ne ettik? / 176

Ahlak: Geleneğin Yaratıcı Yenileyicisi / 181

Ahlakın kaynağı / 181

İnsanlar ahlaklıdır / 183

İnsanların ortak fitratı / 191

Ahlak ve siyaset, aşk ve dostluk gibidir / 196

Ahlak devrimcidir / 204

Sonsöz ya da İçimizdeki Kötülüğü Yenmek / 211

Birinci Bölüm

**TEKNOMEDYATİK DÜNYANIN RUHU VE
RUHLARIMIZ**

AHH ŞU YAŞADIĞIMIZ İLGİNÇ ZAMANLAR!!!

Ruha sahip olan yalnızca biz insanlar değil; zamanın da bir ruhu var. Zamanın ruhundan bahsetmek, bireyin tarih ve toplum tarafından kuşatılmış olduğunu, asla bu cendereden çıkamayacağını söylemek demektir. Ama cendereden çıkabilmek için öncelikle bu cendereyi ve işleyiş mekanizmalarını bilmek, zamanın ruhunun dehlizlerinden ruhumuzu özgürleştirmeye çalışmak gerekiyor. Peki, zamanın ruhu hakkında bugün rahat ve kendinden emin bir biçimde konuşabiliyor muyuz? Hayır. Bu olumsuz cevabın nedeni bilgisizliğimiz değil, tam tersine yaşadığımız zamanları tanımlayabilmek için o kadar çok yazılıp çizildi ki, neredeyse bu konuda bilgi bombardımanına tutulmuş durumdayız. Şimdi ilginç bir çağda yaşıyoruz; öyle ilginç ki, düşünürler adında bile anlaşıyorlar. Çinli bilgeler, eskiden birine beddua ederken “İlginç bir çağda yaşayasın” derlermiş; ben onlar kadar kötümser değilim; çağımızın sevdiğim birçok yanı var, ama “ilginç” olduğu da kesin.

İlginç bir çağda yaşıyoruz. Sanki insanlık, hiçbirimizin bilmediği, yepyeni bir yöne doğru gidiyor. Bildik anlamdaki tarihin sona erdiğini söyleyenler var. Bir yandan tüm dünya bir köye dönüşüyor; bilişim teknolojilerindeki inanılmaz değişiklikler sayesinde “bilme” ve “haberdar olma” arasındaki

fark siliniyor; dev bir teknolojik donanımın içinde gibiyiz. İçinde yaşadığımız bu aygıt, yaşamın tüm alanlarını belirliyor; zaten o yüzden “içinde” yaşıyoruz, ama bir yandan da bireyin özgürlüğüne ve haklarına dayalı yepyeni bir ahlak anlayışı yayılıyor. Yaşam mekânları, şehirler, ulaşım yolları da olağanüstü bir değişim geçiriyor... Bir yandan dev bir bilimsel bilgi birikimi, bir yandan aynı oranda artan spiritüel eğilimler, yeni inanma biçimleri, inanç demeye bin şahit gereken “new age” (yeni nesil) akımlar...

Her insanlık durumunun tıbbi, hiç değilse psikiyatrik bir karşılığı olduğu; kumarbazlığın, eşcinselliğin, davranış sorunlarının genetik açıklamalara (!) kavuştuğu bu dünyanın en temel özelliği değişimdir. Felsefesizdir bu dünya, o nedenle belli bir hastalık, dolayısıyla sağlık tanımı verilemez; her an her şey olabilir. “Geçmiş” ve “şimdi” giderek flulaşmakta, “gelecek” neredeyse en gerçek olarak yaşadığımız zaman halini almaktadır.

Bugün biz ruh sağlığı profesyonelleri, tıbbi bir model içerisinde çalışıyoruz; yani öncelikle anormal/hasta olanı belirleyip onu bir biçimde düzeltmeye gayret ediyoruz. Çabalarımıza doğa bilimin egemen yöntemi olan pozitivist bir bakış yön veriyor; yani araştırma nesnemizin kendi varlığımızdan ayrı olduğuna, her bir fenomene karşılık gelen tek bir kavram bulabileceğimize ve gerçeğe ancak ölçme ve değerlendirmeye varabileceğimize inanıyoruz. Bu arada, söylemesi ayıp, bilimsel çabalarımıza içine düştüğümüz kapitalizmin dev teknolojik aygıtının da etkide bulunduğu ileri sürülüyor. Bu konumuz birçok eleştiri alıyor; ben de bazı eleştirilere katılıyorum, ama kesinlikle çalışmalarımızın tıbbi model içerisinde olması, tıbbi modelin de egemen bilimsel paradigmaya göre işleme gerektiğine inanıyorum. Böyle yapmazsak eğer, her türlü

suistimale açık bir kaosa sürükleneneğimizi düşünüyorum; cendereden çıkabilmek için sağlam ya da sağlamlığı sınanabilir bilgiye ihtiyacımız var. Ancak dertler bilime sarılmakla bitmiyor, bilimin rehberliği bir noktaya kadar işe yarıyor. Bu nedenle her fırsatta meslektaşlarıma bize yöneltilen bu eleştirilerin önemli olduğunu, eğer mesleki bir böbürlenmeye kapılıp zihnimizde eleştirinin yenileştirici gücüne yer açamazsak; bir süre sonra, bilim yapıyoruz diye bir yöntem bilgisini değişik veri yığınlarına uygulayıp duran teknisyenler olarak kalacağımızı hatırlatmaya çalışıyorum. Yaşadığımız ilginç çağda ruh sağlığı profesyonellerini de yanıtacak pek çok tuzak olduğunu, bu tuzakları tanımazsak insanların ruhlarını cendereden kurtarmaları için onlara rehberlik edemeyeceğimizi anlatmaya; felsefeden, sanattan, inanç sistemlerinden, ahlaktan bahsetmeye gayret ediyorum.

Sizin aranızda da bilimin her derde deva olduğunu düşünenler olabilir; çünkü bu, günümüzde gerçekten de çok yaygın bir akıl yürütme şekli. Bu nedenle burada biraz duralım.

Batı kültüründe bir Helenizm-Hebraizm kutupsallaşmasından söz ediliyor. (Bu Helenizm-Hebraizm meselesine daha sonra tekrar geleceğiz.) Helenizm, insan doğasının entelektüel yanına değer verip doğru düşünceyi ve somut gerçekliği vurgularken, Hebraizm moral tarafa değer verir ve doğru davranışı vurgular. Uzun lafın kısası, Helenik bilgi akılcılık ve bilimle, Hebraik bilgi ise ahlak ve maneviyatla ilgilidir. Aslında her ikisi de insanlığı mükemmele ulaştırmayı amaçlıyor, ama aralarında çok sıkı bir ilişki olduğu halde, izledikleri yollar çok farklı.

Yaşadığımız ilginç çağda Helenik olan yan ağırlık ve zafer kazanmış durumda. Tüm bilimsel ve akademik bilgi birikimi esasen Helenik, bu yüzden çoğumuz bilimin her derde deva olacağını düşünüyoruz. Helenik bilgide yol almak insanlık için

iyi olmasına iyi, ama büyük anlatuların yıkılmasıyla birlikte artık “doğru düşünce” nosyonu da anlamını yitirmiş halde. “Doğru düşünce” artık hemen hemen yalnızca teknolojiye aktarılabilen bilgi anlamına geliyor. Kendi sorumluluk alanı olan “hakikat” konusunda tam bir skandal yaşayan Helenizm, beklenileceği üzere, “doğru davranış” konusunun yanına bile yaklaşmıyor. “İyi hayat nedir?” sorusuyla kimse ilgilenmediği gibi, tek tek bireylerin “Ben kimim?”, “Ne yapmalıyım?”, “Nasıl bir yaşama yolu seçmeliyim?” sorularına verilecek cevapları zorunlu kılan varoluşsal seçimleri de liberal piyasanın isterlerine terk edilmiş halde. Medya ve reklam sektörü, bu sorulara bizim adımıza cevaplar üretiyor. Tıpkı ithal demokrasiler gibi her şey paket halinde önümüze konuyor. Bu kadar iyi ürünleri, bu kadar iyi servisten sonra kullanmamak çok ayıp!

Bazı düşünürler bu tabloya “modernliğin maneviyat krizi” adını veriyorlar. “Modernliğin maneviyat krizi” dediğimiz şey, aslında Hebraik alandaki bilgi boşluğundan başka bir şey değil. Didinen birkaç düşünürü saymazsak, manevi boşluğun giderilmesi görevi psikoloji profesyonellerine, spiritüel cemaat ve “new age” denilen sözüm ona inanç guruplarına, ruh sağlıkları kendilerinden menkul falcılara, büyücülere bırakılmış durumda. Onların çoğu da bu dünyada nasıl davranacağımıza değil de ruhlarımızı uzayın en uç noktalarına nasıl ışınlayacağımıza odaklamışlar dikkatlerini. Sanki içten içe hepimiz nasılsa bu dünyanın iyi bir dünya olamayacağını, olabildiğince günümüzü gün ederek, tam bir önüne konanı tüketen hayat oburu olmamız gerektiğini kabul etmişiz gibi bir görünüm var.

Yalnızca biz sıradan faniler için değil, dünyamızın yönetiminde birinci derecede söz sahibi olan karar alıcılar için de bu maneviyat krizi geçerli. Çoğu karar alıcı, “Eh işte, her

şeyi bulabileceğiniz pazar koşullarını sizin için oluşturmaya çalışıyoruz. Bizden daha fazlasını beklemeyin. Eşitlik, adalet, dayanışma gibi eski dünyanın kavramları bizi ilgilendirmez” deyip kenara çekiliyor. Daha uyanık olanlar ise, eylemlerine bir de “öbür dünya” için bir şeyler yapma süsü veriyorlar. Onların eylemlerini desteklerseniz, “iyi hayat” üstüne hiç kafa yormadan cennetin anahtarını kazanabilirsiniz.

Neyse, sadede geelim, bilimi her derde deva sandığımız için doğru davranış üzerine yeterince düşünmediğimizi söylüyorduk. Doğru davranışın ne olduğu konusunda kafamız çok karışık! Bu karışıklığı yalnızca zamanın ruhuna bağlayarak “Napalım, zaman kötü!” deyip geçebiliriz. Toplumsal bir felakete, kamuoyunda infiale sebep olan bir olayla, alışılması güç bir yenilikle karşılaşınca, kolayca kullanabileceğimiz ruhsal hastalıkla soslanmış kalıp-yargılarımız da zulada bekliyor zaten: “Ne günlere kaldık, oysa eskiden...”, “Toplum olarak çıldırıyoruz”, “Buna toplumsal şizofreniden başka ne denir!”, “Yaşadığımız psikozun temelinde kötü yönetimler var” vs. vs...

Doğru davranış konusunda kafamız bu kadar karışıkken aşağıda anlatacağım, doğrudan doğruya Hebraik bilginin kalbine yönelik ilginç bir olgu karşısında ne düşüneceğinizi gerçekten merak ediyorum.

Hazreti Musa'nın *On Emir*'i yalnızca Museviler için değil, doğru davranışa ilahi bir gerekçe bulunduğunu öne süren tüm Tek Tanrılı din inananları için sembolik bir öneme sahiptir. Yeryüzünde başıboş değilsinizdir; Yaratıcınızın sizden beklediği davranış ilkeleri vardır. İnananlar, tutum ve davranışlarını bu ilahi beklentiye göre biçimlendirmeye özen gösterirler. Musevilik, kitaplı ve Tek Tanrılı dinlerin başında yer aldığından; *On Emir*, üç aşağı beş yukarı, tüm inananların üzerinde kolayca ittifak edebilecekleri kutsallığa sahiptir. Asıl söyleyecekleri-

mize geçmeden önce, *On Emir*'i tekrar etmemiz gerekiyor: 1) Benden başka Tanrı edinmeyin. 2) Putlara tapmayın. 3) Kâfirlere inanmayın. 4) Dini günleri unutmayın. 5) Anne babanıza saygılı olun. 6) Öldürmeyin. 7) Zina etmeyin. 8) Çalmayın. 9) Komşularınıza karşı kötü niyet beslemeyin. 10) Tamahkâr olmayın.

Evet, işte böyle. Geçenlerde bir İngiliz televizyonunun aklına bir hinlik gelmiş. İzleyicilerine “Sizin *On Emir*’iniz nedir acaba?” diye sorarak geniş bir anket yapmaya karar vermişler. Sonuçlar çok ilginç. Önem sırasına göre izleyicilerin “on emir”i şöyle sıralanmış: 1) Size nasıl davranılmasını istiyorsanız siz de başkalarına öyle davranın. 2) Yaptıklarınızın sorumluluğunu alın. 3) Öldürmeyin (ötenazi ve düşük hariç). 4) Dürüst olun. 5) Çalmayın (Kimseyi aç bırakmayın). 6) Çocuklarınıza bakın ve onları koruyun. 7) Çevreyi koruyun. 8) Güçsüzleri koruyun. 9) Şiddete başvurmayın. 10) Ailenizi koruyun. Ankette olup da sıraya girememiş bazı maddeler de var: “Elinizden geleni yapın”, “Keyifli bir hayat sürün”, “Sahip olduklarınızın kıymetini bilin”, “Kendinize karşı dürüst olun”, “Ebeveyninize saygılı olun”...

Kimilerinize Tevrat’ın *On Emir*’ine göre, anket sonucu çıkan “on emir” daha makul gelebilir; kiminize sıralamaya girememiş olan “emir”ler daha sempatik görünebilir, hatta bunların hiçbirine kulak asmayıp kendinize göre yeni bir “on emir” listesi yapabilirsiniz. Daha entelektüel olanlarınız bu olgudan yola çıkarak, ahlakın göreceli oluşuyla ilgili müthiş (!) çıkarımlar üretmeye koyulabilir. “Ne olsa gider”in geçerli olduğu liberal-post-modern dünyada hepsine cevaz var. Fakat iki “on emir”in karşılaştırılması sonucunda, artık kutsal *On Emir*’in en azından yedisinin yerinde yeller estiği ve Batılı insanın ciddi bir “Tanrı yoksunluğu” içinde olduğu ayan

beyan görülüyor. Modernliğin maneviyat krizinin bundan açık kanıtı olur mu? İngiliz televizyonunun biraz eğlence olsun diye yaptığı anketi, sosyal bilimcilerin önlerine koyup düşünmeleri; herkesin her şeyden konuştuğu bu dünyada, insanların aslında neye inanıp neye değer verdiklerine kafa yorup bunları bize anlatmaları gerekli.

Helenik bilgi, tek tek bireylerin “Ben kimim?”, “Ne yapmalıyım?”, “Nasıl bir yaşama yolu seçmeliyim?” sorularına verilecek cevapları zorunlu kılan varoluşsal seçimlerine bir çözüm getirmiyor. Bırakın çözüm getirmeyi, bu alanlara karışmayı “zül” sayıyor. Biz ruh sağlığı profesyonelleri de bu durum karşısında eli kolu bağlı duruyoruz, zira bizim zihinsel donanımımız da büyük ölçüde Helenik. Yani hep neyin nasıl olduğunu düşünüyoruz, nasıl olması gerektiğine karışmıyoruz. Biz karışmak istesek de tıp ve psikiyatri otoriteleri, bu otoritelerin kararlarına yön veren liberal ahlak anlayışı bizi engelliyor. Ruh sağlığının ne olduğu, ruhsal bakımdan sağlıklı bir insanda neler olması gerektiği konusunda bile ağzımızı bıçak açmıyor. Ruh sağlığına “ruhsal rahatsızlığı olmamak” şeklinde totolojik bir tanımlama yapmaktan öte gidemiyoruz.

İnsanın varoluşsal seçimlerine yol açan konularda konuşabilmek için yalnızca Helenik bir tutum almak, bilimsel bilgi birikimini artırmak işe yaramıyor. Bunun için Hebraik alana geçmek, oradan bilgi üretmeye çalışmak gerekiyor. Bakın, biraz önce sadece bilimle yetinirsek ruhsal bakımdan sağlıklı bir insanı tanımlayamayacağımızı söylemiştim, oysa bu Hebraik bilgi dairesinde düşündüğümüzde son derece mümkündür. Şimdi ben bilebildiğim ölçüde Hebraik bir tutumla, insanın yaşamla ilişkisinden yola çıkarak “ruhsal bakımdan sağlıklı olan kimse”yi tanımlamaya çalıştığımda ne demek istediğimi daha iyi anlatabileceğimi sanıyorum.

“Ruhsal bakımdan sağlıklı olan insan”, yaşama sorumluluğunu üstlenebilen kimsedir. Hepimizin yaşama sorumluluğunu üstlenme biçimimiz vardır; önemli olan bu biçimi keşfetmemiz ve geliştirmemizdir.

“Ruhsal bakımdan sağlıklı olan insan”, yaşama korkusunu yenmiş, hayatla baş edebilen kimsedir. Hayatla baş edebilmenin yolu, yaşamda hep var olan paradoksları üretken biçimde ele almaktır. “Olma cesareti”, kesinlikle biraz da “olmama riski”ni göze alabilmekle kazanılır. Ancak yalnızlığımızı gerçekten kabul ettiğimizde, başkalarıyla daha yakın ilişkiler kurabiliriz. İnsanın, şu hayat denen şeyin aslında nasıl da geçici olduğunu fark etmesiyle, hayat sahiden anlam kazanır. İnsanın sınırlılıklarını ve zorunluluklarını açıkça anlayıp, kendisine itiraf ettiği zaman özgürlük duygusu imkân dahiline girer.

“Ruhsal bakımdan sağlıklı olan insan”, yaşama sanatını becerebilen kimsedir. Yaşamak, olsa olsa bir sanattır; her sanatta olduğu gibi sanatçılık ancak pratik deneyimle kazanılır; sanatın sırlarına, kendine özgü bir stile ancak birçok denemeden sonra ulaşılır ve yıllar alan çabalardan sonra ustalaşılır. Yaşama sanatını öğrenirken insan, kendi standartlarını ve ideallerini açıklığa kavuşturmak, yetenek ve eğilimlerine uygun bir yola girmek için çabalamak zorundadır. “Ruhsal bakımdan sağlıklı olan insan”, varoluşsal bunalıyla yaşayabilen kimsedir. Çoğu insan, varoluşsal bunalıyı yok edebileceğini düşünür; bunun için olmadık yollara başvurur; sanki hayat somut, değişmez, kontrol edilebilir bir şeymiş gibi davranır. Oysa tam tersidir; asla hayat üzerinde tam bir denetim sağlanamaz, ölümden kaçılmaz, belirsizlik ortadan kaldırılamaz.

“Ruhsal bakımdan sağlıklı olan insan”, otantik (sahici, hasbi) bir yaşama yolunu seçebilen kimsedir. Otantik yaşam,

çoğu kere yanlışlıkla, dilediğince haz almak için yaşamak sanılır. Oysa o, “hayat karşısında bozguna uğramışken bile kendi olabilme” halidir. İnsanın kendi sınırlarını ve hayatın acılarla dolu olduğunu bilmeden, sırf hırs ve kibir dolu dürtüsellikle otantik bir yaşam sürmesi mümkün değildir. Otantik olmak, kendi yaşamının kurallarını koyabilmek, sorumluluklarını alabilmek demektir. Hiçbirimizin elinde mutluluğa giden kapıları açacak bir maymuncuk yoktur; insan, yaşamın türlü çeşit kapılarını açmayı kendisi öğrenmek zorundadır.

“Ruhsal bakımdan sağlıklı olan insan” diye başladığım paragrafları daha da uzatabilirim, eminim siz de bu konuda en az benim kadar söz söyleyebilirsiniz. Eğer zihnimizi yalnızca bilimsel düşünceyle sınırlandırmış olsaydık, ahlak ve maneviyatla ilgili bu konularda ağzımızı bıçak açmaz olurdu. Yaşadığımız modern zamanlarda Helenik bilginin egemenliği ve Hebraik bilginin geri planda kalması ve her iki bilgi türünün arasındaki bağların kopması nedeniyle ahlak ve maneviyat alanında derin bir sükût gözlemlenmektedir. Modernliğin maneviyat krizi denilen şey tam da budur.

Yaşadığımız zamanlarda Helenik olan Hebraik olandan, bilim ve akıl, ahlak ve maneviyattan kopmuşsa, kadın-erkek ilişkilerinde de bunun bir yansımasının görülmesi kaçınılmazdır. Aşk, insani bir gerçeklik olarak var olmasına vardır ve hepimizin gündemini en ummadık bir zamanda doldurmaya hazır beklemektedir ama onun karşımızdakine, sevdiğimiz insana ilişkin kaygı ve sorumluluk yanı artık eksiktir. Aşk ağacının ahlaki özü kurumaya yüz tutmuştur. Böyle olunca âşık da hazzın, zevkin, doyumun, tatminin; yani aşkın somut, elle tutulur, gözle görülür, bilimsel olarak ölçülüp tanımlanabilir yanlarında kulaç atmaya mahkûm kalacak, ne yaparsa yapsın beklenen mutluluğa asla ulaşamadığından yakınıp duracaktır.

Önce söz vardı, hepimiz sözün içine doğduk. Şimdi birçok düşünürle birlikte; yaşadığımız dünyada, özellikle kadın-erkek ilişkilerinde, ahlaka ve maneviyata biraz olsun yer açabilmek, insanlara mutluluğun kendisini değil ama yolunu işaret edebilmek için biz de söz istiyoruz. Kelimeler de kavramlar da yeni bir dünyanın inşaatını yükselten iskelelerdir. Nasıl inşaat, üzerinde çalışılan iskele sayesinde gerçek bir bina olma hüviyetine kavuşabiliyorsa, bir kez daha teklif edilebilecek, daha yaşanmaya değer bir dünya da aydınların üreteceği kavramlara dayanılarak kurulacaktır. “Teknomedyatik dünya” dediğimiz yaşadığımız zamanları daha iyi anlayabilmek için, böyle bir dünyada ruhsal bakımdan sağlıklı kalabilmekte işe yarar olduğunu düşündüğümüz kavramlar öne süreceğiz. Zamanın ruhunu deşifre etmeden, hiçbir felsefesi olmayan bu dünyada mahremiyetimiz sarsılmadan, hiç değilse arada bir şüphe girdabına sürüklenmeden yaşamının imkânsıza yakın olduğunu söyleyeceğiz. Tarih boyunca hep bir arada olmuş, aşk ve ahlak’ın bu dünyada birbirlerinden uzaklaştıklarını ileri sürecek, onları yeniden bir araya getirmenin zorunlu olduğuna dair iddialarda bulunacağız. Tabii izniniz olursa...

TEKNOMEDYATİK DÜNYA AİLEYE KARŞI

Teknomedyatik dünyada yalnızca aşk ve ahlak birbirinden kopmuyor, mahremiyet ilişkileri zedelenmiyor; yaşadığımız dünya, tüm insan ilişkileriyle birlikte, insan ilişkilerinin yer aldığı kaplar olan toplumsal yaşam tarzlarını ve hatta “aile”yi de değiştiriyor. Hatta, daha ziyade aileyi değiştirmek bir yana; değiştirmekle kalmıyor belki ailenin ortadan kalkmasına yönelik bir çaba içine de giriyor. Bize göre insan yaşamından ailenin kalkması mümkün değil ama yaşadığımız dünya beyhude de olsa böyle bir faaliyet sürdürüyor. İddialı sözler söylediğimiz farkındayız, teknomedyatik dünyayı durduk yerde itham etme durumunda kalmamak için söylediklerimizi açmak ve kanıtlamak durumundayız. Bunun için biraz teoriye ihtiyacımız var. Sabrınıza sığınarak öncelikle “aile” tanımının kendisinden ve ailenin bilim dünyasında nasıl ele alındığından başlamak istiyoruz.

“Aile” diye toplumsal bir gerçeklik var mıdır?

Kavramlar, sıradan kelimeler değildir; düşünceyi, sadece ihtiyaç bildiren, gevezelik ve dedikodu etmeye yarayan alelaide sözden ayırırlar. Bazı kavramlar ise, ilksel (primordial) nite-

liktedir. Onlara “ilksel” dememiz, sayelerinde insanlığımızın koreografisi, yaşamdaki yürüyüşümüzün rotası çizildiği içindir. “İnsan”, “toplum”, “aile”, “devlet”, “mülkiyet” onlardandır; “hürriyet”, “dayanışma”, “aşk” ve “ahlak” onlardandır. Düşünen, eyleyen her insan varlığının, ifade etse de etmese de bu temel kavramlar hakkında bir fikri, bu kavramlara göre aldığı bir pozisyon vardır. Bu yüzden her insana “filozof”, daha doğrusu “ideolog” dense yeridir. Zira ideolojiler tam da bu ilksel kavramları temel alarak bina olunurlar. Şöyle:

Her insanın hakkında fikir sahibi olduğu bir kavramın pek doğal olarak tek anlamı yoktur. Hele bir de tarihsel ve toplumsal süreç boyunca kavram birçok anlam değişimine uğramışsa, o kavramın tanımlanamazlığı, kayganlığı iyice artar. “Aile” kavramını ele alalım örneğin. Neye “aile” diyeceğimiz, aile tiplerini nasıl sınıflandıracığımız öylesine karışıktır ki... Birisi çıkıp “Aslında ortada ‘aile’ diye bir toplumsal gerçek yoktur; sadece ilişkileri düzenleyen hukuki normlar vardır” dese ona tutarlı bir cevap üretmekte epey zorlanırsınız. Birkaç gün süren evlilikten sonra birbirinden kilometrelerce uzakta yaşamak zorunda kalan iki insan da bir ailedir; yüzlerce yıldır geniş bir soy ve nesep zincirine göre birbirine bağlanmış ve karar alma süreçlerini adeta bir kast sistemi çerçevesinde oluşturan çok kalabalık bir insan topluluğu da bir ailedir. Bu muğlak içeriği nedeniyle “aile” sözcüğünü birçok kelimenin önüne ekler, mesela “insanlık ailesi” diyecek kadar ileri gidebiliriz. Gündelik yaşamın sıradan insanları olarak severiz “aile” kavramını... Hem kavramı sevmemizden hem de kavramın kullanım kolaylığından ve yüksek cazibesinden faydalanmak için olsa gerek topluluklara yaptığımız konuşmalara “Biz bir aileyiz!” diye başlamayı, aramızdaki bağların gücünü anlatmak için “aile bağı” mecazından yararlanmayı yeğleriz. “Aile”

kavramı ile hep iyilik dolu temaları dillendirmek ister, birçok kötülüğün de aileden neşet ettiğini bilsek bile “aile” ile “kötü şeyler”i yan yana anmamayı tercih ederiz.

Bilim dünyası da şaşkıncıdır “aile” kavramı karşısında. Modernlik öncesi geleneksel zamanlarda da birçok kültürde çok değişik aile tipleri vardır ama geçmiş devirlerin atmosferi yine de sakindir. Oysa modern zamanlarda sükûnetin yerini fırtınalı alt-üst oluşlar almış, neredeyse anbean olan değişimden her şey gibi aile de nasiplenmiştir. İşte bu sebeple, bilim dünyasında da aile kavramı üzerinde konuşmak, aile konusundaki birçok bilgi ve görüşünden yararlandığımız bizim Dr. Murat Beyazyüz’ün deyişiyle “çılginca dans eden bir insanın portresini çizmek kadar zor bir iş”tir. Yine de başta sosyoloji ve antropoloji olmak üzere beşeri bilimler “aile” karşısında bigâne kalmamış, her biri kendi yönetimince aile konusunda görüş geliştirmeye çalışmıştır.

Sosyolojide aile, genellikle “toplumsal kurumlar” başlığı altında ele alınır ve “toplumun en küçük birimi” diye söze başlanır. Aile için “kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü bir grup” tanımı genel olarak sosyoloji çevrelerinde kabul görür ama bu tanımın aslında birçok belirsizlik içerdiği de teslim edilir. Belirsizlikten, değişkenlik mesul tutulur; hangi tür akrabalık ilişkisinin fertleri bir aile haline getirdiği veya hangi akrabaların aileye dahil olduğu zamana, kültüre, coğrafyaya ve sosyoekonomik yapıya göre değişebilir diyerek işin içinden çıkılmaya çalışılır. Aile tanımı için genellikle fazla söz söylemeyen sosyoloji, iş aile tiplerine gelince uzun uzun anlatmaya başlar.

1. Aile, genişliği esas alınarak sınıflandırılabilir:
 - a) Dar aile (çekirdek aile, modern aile): Eşlerle onlara bağımlı çocuklardan oluşan aile.
 - b) Geniş aile (geleneksel aile): Tek hanede birden çok kuşağın bir arada yaşadığı aile.
2. Aileler, hakimiyetin annede veya babada olmasına göre de sınıflandırılabilir:
 - a) Ataerkil aile (pederşahi aile, patriarkal aile): Baba hakimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aile.
 - b) Anaerkil aile (maderşahi aile, matriarkal aile): Anne hakimiyetine dayanan, onun çocukları ve yakınlarını içine alan aile.
 - c) Pederi aile: Hakimiyetin babada olduğu fakat pederşahi aileye göre babanın yetkilerinin daha sınırlı olduğu aile.
 - d) Maderi aile: Hakimiyetin annede olduğu fakat maderşahi aileye göre annenin yetkilerinin daha sınırlı olduğu aile.
 - e) Totem ailesi: Aynı toteme bağlı olan kişilerden oluşan aile.
3. Aileler, aileyi meydana getiren evliliğin niteliğine göre de sınıflandırılabilir:
 - a) Tek eşliliğe (monogami) dayanan aile.
 - b) Çok eşliliğe (poligami) dayanan aile: Bu da kendi içinde çok karılığa (polygyny) ve çok kocalılığa (polyandry) dayanan aile şeklinde ikiye ayrılabilir.
 - c) İçeriden evlenmeye (endogami) dayanan aile.
 - d) Dışarıdan evlenmeye (egzogami) dayanan aile.

Sosyolojide aile tipleri konusunda böyle birçok sınıflandırma yapılır, kimi zaman da birisinin öne sürdüğü bir kavram etrafında yıllarca süren tartışmalar söz konusu olabilir. Bunlardan biri, Parsons'ın meşhur “çekirdek aile” kavramıdır. “Çekirdek aile”nin sanayi döneminin ihtiyaçlarına uygun olarak ortaya çıktığı tezi yıllarca ders kitaplarında yer alıp zihinleri belirledikten sonra, son zamanlarda bu tezi kabul etmeyenlerin görüşleri kabul görmeye başlamıştır. Zira yapılan birçok araştırma, insanoğlunun bilinen en eski zamanlardan bu yana çekirdek aile benzeri bir örgütlenme sistemine sahip olduğunu göstermiştir.

Aile tipleri konusunda uzun uzun konuşan sosyoloji, aynı konuşkanlığını ailenin görevleri konusunda da sürdürür; en azından on temel görev bir çırpıda sayılır. Ama ailenin bu görevlerinin zamana ve toplumlara göre değişiklik gösterdiğini söylemek de ihmal edilmez.

1. Aile zımni bir sözleşmenin varlığına dayanan, toplumun teşekkülünde yapıtaş rolü oynayan bir gruptur. Bu grup toplumun devamlılığını sağlar.
2. Aile, bireylerin sosyalleşmesinde birinci basamak rolünü oynar. Bireylerin normları öğrendiği, sosyalleşmenin temel kurallarını içselleştirdiği ve yasak kavramıyla tanıştığı kurum olarak aile, toplumsal yapı ve toplumdaki kişilerarası ilişkiler üzerinde büyük bir etki sahibidir.
3. Geleneksel aile aynı zamanda bir üretim ve tüketim birimidir. Bu özellik, bugün tam olarak geçerliliğini korusa da, en azından tüketim birimi olma yönüyle devam etmektedir.
4. Ailenin önemli psikososyal işlevlerinden biri de statü ve rol ilişkilerinin ilk olarak aile içinde öğrenilmesidir.
5. Aile içindeki ilişkiler, dışarıdaki ilişkiler için bir ön hazırlık işlevi görür.

6. Aile psikolojik tatmin açısından benzersiz bir işlev görür.
7. Aile önemli bir dayanışma kurumudur. Özellikle geleneksel aile, aynı zamanda bireyi koruyan bir güçtür.
8. Aile, zamana, topluma ve devletin tutumuna göre değişen derecelerde bireyin eğitimi konusunda da işlev görür.
9. Din eğitimi, geçmişe göre azalmış olsa da, hâlâ büyük ölçüde aile tarafından verilmektedir.
10. Aile, bireyin psikolojik gelişiminde benzersiz bir rol oynar ve karakter özelliklerinin şekillenmesi aile yapısıyla, aile içi ilişkilerle, ailedeki rol ve statü dağılımıyla doğrudan ilişkilidir.

İnsanı diğer canlılardan ayırt eden özellikleri anlamakla yükümlü olan antropoloji ise tezlerini genellikle hayvan davranışlarını, onların doğal ortamlarında inceleyen bir bilim dalı olan etolojinin ve insan dışındaki yüksek canlıları inceleyen primatolojinin aile kavramıyla ilgili tespitleri üzerine oturtur.

Evrim teorisine göre çalışan etoloji ve primatolojiye göre, çift oluşturan ve aile halinde yaşayan tek canlı insan değildir. Başka birçok canlıda da aile benzeri organizasyonlara rastlamak mümkündür. Özellikle primatlardaki aile ve topluluk yapısı, insanlardaki aile ve topluluk yapısıyla benzerlikler gösterir. Bu tezlerden hareket eden antropoloji için de insanın diğer primatlardan yegâne farkı, üstün zihinsel yetenekleriyle oluşturduğu organizasyonların karmaşık özellikleridir. Çağdaş antropolojinin bu evrimci yaklaşımına “kültürel antropoloji”den şiddetli itirazlar vardır. Kültürel antropoloji, aile konusunda sosyolojinin söylediklerine benzer bir düşünceye sahiptir.

Elimizde ilk ailelerin nasıl olduğuyla ilgili yeterli bir bilgi olmasa da, Leakey ve arkadaşlarının yaptığı incelemeler, bize,

en azından 1,6 milyon yıl önce bile aile benzeri bir organizasyonun var olduğu şeklinde bir yorum yapma hakkını vermektedir. Bununla birlikte, ilk ailelerin nasıl kurulduğu, evliliklerin nasıl olduğu, akrabalık ilişkilerinin nasıl şekillendiği, bir milyon yıl öncesi söz konusu olunca belki de hiçbir zaman cevabı verilemeyecek sorulardır.

Bilimsel olarak ele alındığında böylesine belirsiz, sıkı bir tanımdan uzak görünüm sergilemiş olsa bile yine de hepimiz insana has, insanla ortaya çıkan ve diğer canlıların yapılarıyla pek ilgisi bulunmayan “aile” diye bir toplumsal gerçekliğin olduğundan eminizdir. Herkesin “insan” tanımı farklı olduğu halde, her “insan” diğerinden farklı olduğu halde, “insan” diye biyolojik bir filogenezinin, yani bir canlı türünün bir üyesi olmanın çok ötesinde ontogenetik (bireysel varlığa sahip) bir oluşumun varlığından nasıl eminsek... Herkesin “toplum” tanımı farklı olduğu halde, insanlık tarihi boyunca sahne almış her “toplum” diğerinden farklı olduğu halde, insanın ilişkiselliğinden, özel bir duygusal bağlantı kurarak farklı yakınlıklar oluşturabilme yeteneğinden kaynaklanan, diğer canlı sürülerinden hayli farklı olan “toplum” dediğimiz bir yapının varlığından nasıl eminsek... Bu kesinlik duygusu nedeniyle bazı bilim insanları, ailenin hatta çekirdek ailenin “doğal” bir yapı olduğunu iddia eder, aileyi insanın evrensel bir gruplaşma biçimi olarak görürler. Kısacası güçlük, aile diye bir toplumsal gerçekliğin var olup olmamasında değildir. Onun varlığını herkes bilir. Güçlük, toplumsal gerçekliğin somut bir dille anlatılmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır.

“Toplumsal gerçeklik” hatta “toplum” denilen şey de aslında tanımlama güçlükleri açısından tam da “aile”ye benzer. Bu nedenle Georg Simmel, sosyolojinin bilimsel nesnesini